

Φιορούλα Στεφανάκου 2015

Αναπαραστάσεις
των φυλακών στη
Μπαλάντα
της Φυλακής του Ρέντινγκ
του Όσκαρ Ουάιλντ

ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΦΥΛΑΚΩΝ ΣΤΗ ΜΠΑΛΑΝΤΑ ΤΗΣ ΦΥΛΑΚΗΣ ΤΟΥ ΡΕΝΤΙΝΓΚ ΤΟΥ OSCAR WILDE

Φιορούλα Στεφανάκου

Περίληψη

Η εργασία ερευνά τις αναπαραστάσεις του σωφρονιστικού συστήματος όπως διαμορφώνονται σε δύο ελληνικές μεταφράσεις της *Μπαλάντας της Φυλακής του Ρέντινγκ* του Oscar Wilde, οι οποίες απέχουν χρονικά μεταξύ τους περίπου 80 χρόνια. Επιλέγοντας ένα επεξηγηματικό θεωρητικό μοντέλο, επιλέγω παραδείγματα από όλο το έργο, στα οποία υπάρχει μια σαφής διαφορά μεταφραστικών επιλογών ανάμεσα στο ΚΥ1 και το ΚΥ2 ως προς τον τρόπο που διαμορφώνεται το σωφρονιστικό μοτίβο στις δύο εκδοχές. Τα ευρήματα δείχνουν ότι οι μεταφράσεις διαφέρουν (α) ως προς τη στάση που υιοθετούν απέναντι στο θεσμό των φυλακών, γεγονός που έχει ως αποτέλεσμα αντικρουόμενες αναπαραστάσεις του θεσμού αυτού, αλλά και (β) ως προς τη θρησκευτικότητα του κειμένου: το ΚΥ2 υιοθετεί μια πιο επικριτική στάση προς το θεσμό των φυλακών σε σχέση με το ΚΥ1, ενώ το ΚΥ1 έχει πιο έντονο το θρησκευτικό στοιχείο σε σχέση με το ΚΥ2. Η ανάλυση των παραδειγμάτων επεξηγεί το λόγο για τον οποίο παρατηρούνται οι διαφορές αυτές: οι επιλογές του μεταφραστή δείχνουν να επηρεάζονται άμεσα από τις κοινωνικο-πολιτισμικές νόρμες του περιβάλλοντος υποδοχής και της εποχής του στο ΚΥ1, και από την άλλη από τον ιδεολογικό προσανατολισμό του μεταφραστή και του εκδοτικού οίκου στο ΚΥ2.

Λέξεις- κλειδιά

Φυλακή, θρησκεία, ιδεολογία, αναπαράσταση, Wilde, Ρέντινγκ

1. Ο Όσκαρ Ουάιλντ και η φυλακή του Ρέντινγκ

Στις 25 Μαΐου 1895, ο Oscar Wilde κρίθηκε ένοχος για σοδομομορφή και προσβολή των χρηστών ηθών, μετά από τη δικαστική διαμάχη με τον μαρκήσιο του Κούνινσμπερυ, πατέρα του λόρδου Alfred Douglas, του μεγάλου έρωτα του Wilde. Έτσι, ο ευαίσθητος αυτός αισθητιστής, συνηθισμένος στην πολυτέλεια και στις απολαύσεις της κοινωνικής ζωής, βρέθηκε στη φυλακή. Στην αρχή κρατήθηκε στο Πέντονβιλ και ύστερα μεταφέρθηκε στο Ουάντσογουορθ, φυλακές στα περίχωρα του Λονδίνου. Η υγεία του εκεί επιδεινώθηκε ραγδαία, και εξαιτίας αυτού μεταφέρεται στις φυλακές του Ρέντινγκ.

Εκεί έρχεται αντιμέτωπος με τη φρικτή καθημερινότητα των τροφίμων των φυλακών. Όπως αναφέρει ο ίδιος χαρακτηριστικά στο *De Profundis*:

Το σανιδένιο κρεβάτι, την αηδιαστική τροφή, τα σκληρά σκονιά που τα ξαίνεις για να γίνουν στουπί μέχρι που οι ρόγες των δακτύλων σου καταντούν αναισθητες στον πόνο, τις δουλικές υπηρεσίες με τις οποίες αρχίζει και τελειώνει κάθε μέρα, τις βάνασες διαταγές που φαίνεται να τις κάνει αναγκαίες η ρουτίνα, την απαίσια στολή που κάνει τη θλίψη να φαντάζει γελοία, τη σιωπή, τη μοναξιά, τη ντροπή... (Wilde 1986: 92).

Οι κρατούμενοι δούλευαν σκληρά και κοιμόνταν ελάχιστα. Η σίτισή τους ήταν υποτυπώδης και οι συνθήκες υγιεινής ήταν απαράδεκτες. Βάδιζαν σε κύκλο για μια ώρα την ημέρα, ως άσκηση, και απαγορευόταν να έχουν στην κατοχή τους βιβλία ή χαρτί για να γράφουν, τους τρεις πρώτους μήνες της κράτησής τους - αργότερα τους επιτρέπεται ένα βιβλίο την εβδομάδα. Το επισκεπτήριο επιτρεπόταν μια φορά κάθε τρεις μήνες για είκοσι λεπτά, και οι κρατούμενοι μπορούσαν να γράψουν μέχρι τέσσερα γράμματα το χρόνο (Πούλκου 2009: 42). Εκεί συνειδητοποιεί επίσης την αθλιότητα του αγγλικού σωφρονιστικού συστήματος. Στις 2 Ιουλίου 1896 υποβάλλει αναφορά στη γραμματεία των φυλακών για τις συνθήκες κράτησης (Holland 2005: 303). Γράφει επίσης στο *De Profundis*:

Το σύστημα της φυλακής είναι απόλυτα και ολοκληρωτικά άδικο. Θα έδινα το καθετί για να μπορέσω να τ' αλλάξω όταν βγω από εδώ (Wilde 1986: 133).

Όντως, ένα χρόνο μετά την αποφυλάκισή του, το 1898, και αφού είχε ήδη εκδοθεί *Η Μπαλάντα της Φυλακής του Ρέντινγκ*, στέλνει επιστολή στον εκδότη της εφημερίδας *Daily Chronicle*, με τίτλο *Don't read this if you want to be Happy today* (*Μη το διαβάσετε αν θέλετε να είστε χαρούμενος σήμερα*) (Goodman 1988: 147), στην οποία καταγγέλλει τα άπειρα προβλήματα, τις απάνθρωπες συνθήκες των φυλακών καθώς και τις απαράδεκτες πρακτικές των σωφρονιστικών υπαλλήλων, και προτείνει κάποιες λύσεις για την αναμόρφωσή του σωφρονιστικού συστήματος - θα ακολουθήσει και δεύτερη επιστολή μέσα στο ίδιο έτος.

Επιπλέον, στη φυλακή ο Wilde μελετά συστηματικά θρησκευτικά κείμενα, και ιδιαίτερα την Αγία Γραφή. Γράφει χαρακτηριστικά στο *De Profundis*:

...κάθε πρωί, μετά το καθάρισμα του κελιού μου και το γυάλισμα των τοίγκινων μαγειρικών μου σκευών, διαβάζω λίγο από τα ευαγγέλια, καμιά δωδεκαριά στίχους, παρμένους στην τύχη. Είναι ένας θαυμάσιος τρόπος να ξεκινάει κανείς την ημέρα του (Wilde 1986: 121).

Παρακολουθεί τη Θεία Λειτουργία κάθε πρωί, και δυο φορές την Κυριακή. Ο Wilde αποφυλακίζεται στις 19 Μαΐου 1897. Δέκα ημέρες μετά την αποφυλάκιση του ξεκινά να γράφει τη *Μπαλάντα της Φυλακής του Ρέντινγκ*. Στο γράμμα που στέλνει στο στενό του φίλο Ρόμπερτ Ρος στις 31 Μαΐου 1897, αναφέρει: «Έχω ξεκινήσει κάτι που πιστεύω πως θα είναι πολύ καλό» (Holland 2005: 373). Το έργο εκδίδεται στην τελική μορφή του στις 13 Φεβρουαρίου 1898. Αντί για το όνομά του, χρησιμοποιεί ως υπογραφή το C.3.3., τον αριθμό του κελιού του. Το έργο προκάλεσε βαθιά εντύπωση, είχε τεράστια απήχηση, και μεταφράστηκε σε όλες σχεδόν τις ευρωπαϊκές γλώσσες. Τα δύο κύρια σημεία του έργου είναι η απόρριψη του σωφρονιστικού συστήματος ως απάνθρωπου, και η συμπάθεια για τον καταδικασμένο, ο οποίος βιώνει τεράστια αδικία. Όπως αναφέρει ο Kohl:

Καθώς το ποίημα περνά από τη μοίρα του ενός στην ευρύτερη κοινωνική κριτική, ο στρατηγικός σκοπός του γίνεται ξεκάθαρος: η ατομική υπόθεση εγγράφει την κοινωνική αδικία (Kohl 1989: 299, μετάφραση της συγγραφέως).

2. Οι μεταφραστικές εκδοχές του ποιήματος

Επέλεξα δύο μεταφράσεις του έργου του Oscar Wilde *The Ballad of Reading Gaol*, οι οποίες αναδεικνύουν τη λειτουργία της λογοτεχνικής νόρμας στο περιβάλλον υποδοχής και της ιδεολογικής τοποθέτησης του μεταφραστή κατά τη λήψη μεταφραστικών αποφάσεων. Η πρώτη μετάφραση χρονολογείται στα 1917 και είναι του Κώστα Καρθαίου, και η δεύτερη χρονολογείται στα 1995 και είναι του Νίκου Αλεξίου (ψευδώνυμο του Γιώργου Γαρμπή, διευθυντή των εκδόσεων *Ελεύθερος Τύπος*). Οι μεταφράσεις απέχουν περίπου ογδόντα χρόνια μεταξύ τους.

- ΚΑ Wilde, Oscar. 1991. *Plays, Prose, Writings and Poems. The Ballad of Reading Gaol*. Random House: London [1897].
- ΚΥ1 Ουάιλντ, Όσκαρ. 1997. *Η Μπαλάδα της Φυλακής του Ρέντινγκ*, Αθήνα: Εριφύλη (1^η έκδοση: 1917, μετάφραση: Κώστα Καρθαίου)
- ΚΥ2 Ουάιλντ, Όσκαρ. 1995. *Η Μπαλάντα της Φυλακής του Ρέντινγκ*, Αθήνα: Ελεύθερος Τύπος (μετάφραση: Νίκος Β. Αλεξίου)

Στην έρευνα αυτή, θα εξετάσω αρχικά τις διαφορετικές αναπαραστάσεις του σωφρονιστικού συστήματος αλλά και τις διαφορετικές προσεγγίσεις του θρησκευτικού στοιχείου στις δύο μεταφράσεις. Έπειτα, θα επιχειρήσω να καταδείξω τους λόγους οι οποίοι οδήγησαν σε αυτές τις διαφορετικές προσεγγίσεις που παρατηρούνται στις δύο μεταφραστικές εκδοχές.

3. Οι μεταφραστικές παρεμβάσεις

Όπως αναφέρθηκε, ο λόγος που ο Oscar Wilde γράφει αυτό το ποίημα είναι για να αναπαραστήσει την εμπειρία που έζησε στη φυλακή, και να καταδείξει την αθλιότητα του σωφρονιστικού συστήματος. Η καταπίεση, οι άθλιες συνθήκες αλλά και η συμπεριφορά των αρχών είναι θέματα τα οποία επαναλαμβάνονται στο έργο. Η αναζήτηση μεταφραστικών αλλαγών περιστρέφεται γύρω από δύο θεματικούς άξονες, την απεικόνιση του κόσμου της φυλακής και του θρησκευτικού στοιχείου.

3.1 Αναπαραστάσεις των φυλακών

Ένα βασικό και επαναλαμβανόμενο μοτίβο στη *Μπαλάντα* είναι οι κρατούμενοι, και η εξαθλίωση στην οποία βρίσκονται, σωματικά και ψυχικά. Είναι προφανές ότι ο Wilde συμμετέχει και βιώνει εξίσου τη δυστυχία αυτή. Όπως παρατηρεί ο Eagleton,

Ο Wilde έχει τελικά επιτύχει τη μετάβαση από το «εγώ» στο «εμείς», από την προσωπική αποτόπωση στην κοινωνική αλληλεγγύη ... το ποίημα δεν εστιάζει στον ίδιο το Wilde, αλλά στον καταδικασμένο μελλοθάνατο και στο σώμα των φυλακισμένων εν γένει (Eagleton 1991: xxvi).

Δεν αποστασιοποιήθηκε ποτέ από τους συγκρατούμενους του ως πνευματικά ανώτερός τους, και μάλιστα αλληλογραφούσε με κάποιους από αυτούς και μετά την αποφυλάκιση του (Goodman 1988: 144). Στις δύο μεταφράσεις που έχουμε προς σύγκριση, παρατηρούμε ότι οι λεξιλογικές επιλογές στο ΚΥ2 είναι εννοιολογικά πιο συναισθηματικά φορτισμένες από αυτές του μεταφραστή του ΚΥ1. Στο παράδειγμα 1, ο συγγραφέας παρατηρεί μαζί με άλλους φυλακισμένους το συγκρατούμενό του που πρόκειται να θανατωθεί. Η φράση *βασανισμένα πλάσματα* στο ΚΥ2 αντί του *θλιβερή συντροφιά* στο ΚΥ1 αποδίδει πιο πιστά το νόημα του *souls in pain* (*πονεμένες ψυχές*), και την έννοια του ψυχικού πόνου, που εισάγει ο Wilde.

Παράδειγμα 1

- KA I walked, with other *souls in pain*,
Within another ring (σ. 659)
(*περπάτησα, με άλλες πονεμένες ψυχές,*
Σε έναν άλλο κύκλο)
- ΚΥ1 Σ' έναν άλλο εγώ κύκλο περπατούσα,
σε μια άλλη *συντροφιά* ήμουν *θλιβερή* (σ. 10)
- ΚΥ2 Και 'γω σε άλλη *συντροφιά* *σεργιανούσα*
με *βασανισμένα πλάσματα* άλλα (σ. 14)

Η αναπαράσταση των κρατουμένων σκιαγραφείται με διάφορες παρεμβάσεις στο κείμενο, ορισμένες από τις οποίες συγκεντρώνονται στο παράρτημα: για παράδειγμα, *υιός* (ΚΥ1) - *δύστυχος* (ΚΥ2), *νόμος* (ΚΥ1) - *δικαιοσύνη σκληρή* (ΚΥ2), *ξεροδίψα* (ΚΥ1) - *φρικτή δίψα* (ΚΥ2)

και άλλα. Το ΚΥ2 φαίνεται να παρουσιάζει τον ανθρώπινο πόνο με πιο γλαφυρό τρόπο. Στο ίδιο πλαίσιο, η φράση *startled soul* (ξαφνιασμένη ψυχή) του ΚΑ ουδετεροποιείται στο ΚΥ1 με την αφαίρεση του *startled* (ξαφνιασμένη), ως ψυχή, ενώ στο ΚΥ2 αποδίδεται ως *έντρομη ψυχή*, τονίζοντας έτσι το φόβο στην ψυχή του μελλοθάνατου κρατούμενου, παρεμβαίνοντας στο ΚΑ με σκοπό να αποτυπώσει πιο έντονα συναισθήματα.

Παράδειγμα 2

ΚΑ Rest to his *startled soul* (σ. 674)

(γαλήνη στην ξαφνιασμένη του ψυχή)

ΚΥ1 που θα μπορούσαν στην ψυχή του να 'φερναν (σ. 39)

ΚΥ2 που γαλήνη ίσως να 'φερναν στην *έντρομη ψυχή* του (σ. 48)

Στο επόμενο παράδειγμα παρατηρούμε την απεικόνιση της ψυχολογικής κατάστασης των κρατουμένων. Εδώ, ο κρατούμενος που έχει καταδικαστεί σε θάνατο έχει μόνο τρεις εβδομάδες ζωής, στις οποίες θα πρέπει να αποδεχθεί τη σκληρή πραγματικότητα. Στο παράδειγμα 6, το *soul's strife* (πάλη της ψυχής) στο ΚΥ1 μεταφράζεται πάλι ουδετεροποιημένο, ως ψυχή, παραλείποντας τελείως την απόδοση της έννοιας *strife* (πάλη), ενώ στο ΚΥ2 αποδίδεται πιο έντονα ακόμα και από το πρωτότυπο, ως *την οδύνη της ψυχής την τρομερή*. Η δομή της φράσης στο ΚΥ2 παραπέμπει στον ελληνικό Εθνικό Ύμνο, ενεργοποιώντας ηρωικούς συνειρμούς.

Παράδειγμα 3

ΚΑ three little weeks in which to heal

His soul of his soul's *strife* (σ. 677)

(τρεις βδομαδούλες για να γιατρέψει

Την ψυχή του από την πάλη της ψυχής)

ΚΥ1 τρεις βδομάδες μικρές μόνο του αφήσανε,

Να φέρη στην ψυχή του την ειρήνη (σ. 46)

ΚΥ2 τρεις βδομαδούλες μόνο για να γιάνει

Την οδύνη της ψυχής την τρομερή (σ. 57)

Ο Wilde στρέφεται ευθέως κατά των υπαλλήλων του σωφρονιστικού συστήματος, και ιδιαίτερα κατά των υπευθύνων. Στην επιστολή που στέλνει στη *Daily Chronicle*, καταδεικνύει όχι μόνο τους απλούς φύλακες, οι οποίοι απλά τους παρακολουθούν χωρίς να προσφέρουν κάτι ουσιαστικό, αλλά συγκεκριμένους διοικητικούς υπαλλήλους: το διευθυντή, το γιατρό και τον ιερέα, για την εγκληματική αδιαφορία τους, την προκλητική τους στάση και την υποκρισία τους.

Ο διευθυντής των φυλακών, άτομο που θεωρούνταν αδιάστακτο και απάνθρωπο (Holland 2005: 305), μεταφράζεται ως *ο Διευθυντής μας* στο ΚΥ1, μια επιλογή που πιθανότατα δίνει στον αναγνώστη την εντύπωση πως ο συγγραφέας αναγνωρίζει την εξουσία και το κύρος της θέσης που καταλαμβάνει, η οποία όμως δεν συνάδει με τις προθέσεις του συγγραφέα. Στο ΚΥ2, *ο Διευθυντής* μεταφράζεται αυτολεξεί.

Παράδειγμα 4

KA The Governor was strong upon (σ. 664)

(*Ο Διευθυντής ήταν σκληρός*)

ΚΥ1 Ο Διευθυντής μας, αυστηρός κι αμίλητος (σ. 21)

ΚΥ2 ...ο Διευθυντής τους κανονισμούς (σ. 29)

Ο ιερέας των φυλακών καταδικάζεται ευθέως από τον Wilde, ως κατ'επίφαση εκπρόσωπος του χριστιανισμού, του οποίου οι πράξεις είναι στα πλαίσια της απλής τυπικότητας, και φτάνουν να χαρακτηριστούν ως και υποκριτικές. Στο δεύτερο γράμμα που έστειλε στην *Daily Chronicle*, δηλώνει:

Οι ιερείς των φυλακών είναι εντελώς άχρηστοι. Έχουν, ως τάξη, καλές προθέσεις, αλλά είναι ανόητοι, πραγματικά χαζοί άνθρωποι. Δεν προσφέρουν καμία βοήθεια σε κανένα φυλακισμένο. Μια φορά κάθε έξι εβδομάδες περίπου, γυρίζει ένα κλειδί στην κλειδαριά του κελιού κάποιου, και μπαίνει ο ιερέας. Αυτός ο κάποιος στέκεται, φυσικά, προσοχή. Ρωτά (ο ιερέας) αν διαβάζει τη Βίβλο. Αυτός απαντά με ένα «ναι» ή ένα «όχι», ανάλογα. Έπειτα (ο ιερέας) παραθέτει μερικά αποσπάσματα και βγαίνει έξω και κλειδώνει την πόρτα. Μερικές

φορές αφήνει και ένα φυλλάδιο (Kohl 1989: 302, μετάφραση της συγγραφέως).

Στο παρακάτω παράδειγμα, το KY2 αποδίδει με περισσότερη σαφήνεια, ίσως και πιο ξεκάθαρα από ότι στο πρωτότυπο, την εικόνα αυτή της υποκρισίας: το *left a little tract* (άφηνε ένα μικρό φυλλάδιο) μεταφράζεται ως *λόγια απ' τις γραφές αναμασούσε*, όπου το *αναμασώ* φέρει αρνητικές συνδηλώσεις διότι παραπέμπει σε μια τυπική διαδικασία χωρίς προσωπική εμπλοκή. Στο KY1 όμως, ο μεταφραστής αλλάζει το νόημα της φράσης *-λόγια θεία-* δίνοντας την εντύπωση της ειλικρίνειας και ορθότητας στην πράξη του ιερέα.

Παράδειγμα 5

- KA And twice a day the Chaplain called,
And left a little tract (σ. 664)
(και δυο φορές τη μέρα ο παπάς εμφανιζόταν
Και άφηνε ένα μικρό φυλλάδιο)
- KY1 Πρωί βράδυ ο παπάς κοντά του πήγαινε
Και άρχιζε *λόγια θεία* να του μιλεί (σ. 21)
- KY2 κι ο Παπάς πρωί κι απόβραδο ερχόταν
Και *λόγια απ' τις γραφές αναμασούσε* (σ. 29)

Παρακάτω θα εξετάσουμε πως οι κρατούμενοι αντιλαμβάνονται τον εγκλεισμό τους στο σωφρονιστικό ίδρυμα, παραβάλλοντας εικόνες του ίδιου του ιδρύματος και τα συναισθήματα τα οποία τους προκαλεί, και πως επέλεξαν να το απεικονίσουν οι δύο μεταφραστές.

Στο παράδειγμα που ακολουθεί, το *black Despair* (*μαύρη Απελπισία*) αποδίδεται αρκετά πιστά και από τους δύο μεταφραστές. Η λέξη *cave* (*σπηλιά*) όμως παραλείπεται στο KY1, ενώ στο KY2 επιλέγεται μια πιο έντονη εικόνα από αυτή του πρωτότυπου, το *υποχθόνιο βασίλειο*. Η συνδήλωση που απορρέει από τη νοηματική ενότητα *cave of black Despair* του KA επαυξάνεται στο KY2 μέσα από τη φράση της *Μαύρης Απελπισιάς το υποχθόνιο βασίλειο*, δημιουργώντας συνειρμούς του Άδη, που είναι το βασίλειο του θανάτου, σε αντίθεση με την επιλογή του KY1 στην *τρισκότεινη μεσ' Απελπισιά*.

Παράδειγμα 6

- KA In the *cave* of black Despair (σ. 662)
(στη σπηλιά της μαύρης Απελπισίας)
- KY1 στην τρισκότεινη μεσ' Απελπισιά (σ. 16)
- KY2 μέσα απ' της Μαύρης Απελπισιάς το *υποχθόνιο βασίλειο* (σ. 21)

Οι συνειρμοί του Άδη ενισχύονται στο KY2 και με άλλες αλλαγές όπως *βραχνιάς* (KY1)/*χάροντας* (KY2), όπως μπορείτε να δείτε και στο παράρτημα. Παρακάτω παρατηρούμε πως το *hideous prison-wall* (*απαίσιο τοίχο της φυλακής*), αποδίδεται ως *άκρη της αυλής* στο KY1, χωρίς να αποδώσει καθόλου το χαρακτηρισμό *hideous* (*απαίσιος*), που παρουσιάζει τα συναισθήματα που γεννά ο τοίχος της φυλακής στους κρατούμενους. Στο KY2 η απόδοση είναι πιο κοντά στο πρωτότυπο (*μισητά*), δείχνοντας πόσο αποκρουστικά ήταν τα τείχη γι' αυτούς, ως μέσο περιορισμού.

Παράδειγμα 7

- KA By the hideous prison-wall (σ. 672)
(Δίπλα στον απαίσιο τοίχο της φυλακής)
- KY1 μόνο σε μια άκρη της αυλής παράμερη (σ. 36)
- KY2 Μόνο στις φυλακής τα *μισητά* τα *τείχη* δίπλα (σ. 45)

Όπως παρατηρούμε, το KY2 έχει ως πρόθεση να εξάρει την πλευρά του ανθρώπινου πόνου που ενέχεται στην εμπειρία του εγκλεισμού, πράγμα το οποίο δεν είναι τόσο προφανές στο KY1.

3.2 Θρησκευτικότητα και χριστιανοκεντρική προσέγγιση

Η Μπαλάντα της φυλακής του Ρέντινγκ είναι κατάμεστη από θρησκευτικές αναφορές. Όπως είπαμε και παραπάνω, ο Wilde ασχολούταν πολύ με τη θρησκεία μέσα στη φυλακή, διάβαζε καθημερινά τη Βίβλο, παρακολουθούσε τη Θεία Λειτουργία τακτικά, και αντλούσε δύναμη μέσα από αυτή. Η εικόνα των κρατουμένων που προσεύχονταν διαρκώς είναι χαρακτηριστική και επαναλαμβανόμενη στο ποίημα. Οι εικόνες της μετάνοιας, του τι θα ακολουθήσει μετά το

θάνατο, του όμορφου κόσμου που έπλασε ο Θεός διαποτίζουν το έργο, προσδιδοντάς του μια έντονη θρησκευτικότητα.

Στα παρακάτω παραδείγματα παρατηρείται ότι οι δύο μεταφράσεις έχουν προσεγγίσει διαφορετικά το χριστιανικό στοιχείο και την αίσθηση θρησκευτικότητας που πηγάζει από αυτό. Στο ΚΥ1 υπάρχει πιο έντονο το θρησκευτικό στοιχείο και γενικότερα η αναφορά σε θρησκευτικές εικόνες και φράσεις, ενώ στο ΚΥ2 ο μεταφραστής 'υποβιβάζει' κατά κάποιο τρόπο το θρησκευτικό στοιχείο. Σ' αυτές τις περιπτώσεις, το ΚΥ1 είναι νοηματικά πιο κοντά στο πρωτότυπο, ενώ το ΚΥ2 παρεκκλίνει από αυτό.

Όσον αφορά στις θρησκευτικές εικόνες και την αναπαράστασή τους, παρατηρούμε ότι στο πρωτότυπο κείμενο, ο Wilde κάνει συχνές αναφορές στα πάθη του Χριστού, παραλληλίζοντας τα με την εμπειρία της φυλακής. Όπως βλέπουμε χαρακτηριστικά στο παράδειγμα 8, ο συγγραφέας παραθέτει το πώς βιώνουν τη μετάνοια οι φυλακισμένοι: η φράση στο πρωτότυπο *bitter wine upon a sponge* (πικρό κρασί σ' ένα σφουγγάρι), εικόνα που παραπέμπει ξεκάθαρα στα πάθη του Χριστού, στο ΚΥ2 αποδίδεται πιο ουδέτερα - *χολή την ψυχή μας γέμιζε, λες και με κρασί πικρό μας πότιζε το στόμα*. Αντιθέτως, η μετάφραση στο ΚΥ1 παραπέμπει αμέσως τον αναγνώστη στη χαρακτηριστική εικόνα του Χριστού - *Μ' ένα σφουγγάρι ξύδι και χολή*. Επιπλέον, η φράση του ΚΥ1 *το στόμα μας φαρμάκωνε* αντί αυτής του ΚΥ2 *μας πότιζε το στόμα* καθιστά ακόμα πιο σαφή την πρόθεση του ΚΥ1 να τονίσει τα πάθη του Χριστού.

Παράδειγμα 8

- ΚΑ And *bitter wine* upon a sponge
 Was the savour of Remorse (σ. 667)
 (Και πικρό κρασί σ' ένα σφουγγάρι
 Ήταν η γεύση της Μετάνοιας)
- ΚΥ1 Και το στόμα η Μετάνοια μας *φαρμάκωνε*
 Μ' ένα σφουγγάρι ξύδι και χολή (σ. 26)
- ΚΥ2 κι η Μετάνοια χολή την ψυχή μας γέμιζε
 Λες και με κρασί πικρό μας *πότιζε* το στόμα. (σ. 33)

Σε πολλές περιπτώσεις μέσα στο κείμενο, ο κόσμος αναφέρεται ως κόσμος του θεού, και όπως είδαμε και στην προηγούμενη ενότητα, χαρακτηριστική είναι η εικόνα των κρατούμενων που προσεύχονται. Το ΚΥ1 τείνει να κάνει ακόμα πιο έντονη τη θρησκευτικότητα του κειμένου, επιχειρώντας μια ακόμα πιο χριστιανοκεντρική προσέγγιση. Το ΚΥ2 αντίθετα, τείνει να απαλείφει τις θρησκευτικές αναφορές, ουδετεροποιώντας ουσιαστικά το κείμενο από αναφορές σχετικές με το θεό. Το παράδειγμα που ακολουθεί είναι χαρακτηριστικό, διότι στο ΚΥ1 ο μεταφραστής δε μεταφράζει τα επίθετα *fool and knave* (ανόητο και απάτεώνα) αλλά το ουσιαστικό το οποίο προσδιορίζουν, και παραλείπεται στο πρωτότυπο (τον χριστιανό). Επιλέγεται το *χριστιανός* αντί του πιο ουδέτερου εννοιολογικά *άνθρωπος*, που και πάλι δείχνει μια χριστιανοκεντρική προσέγγιση. Στο ΚΥ2 τα επίθετα αποδίδονται πιστά.

Παράδειγμα 9

- ΚΑ and we forgot the bitter lot
That waits for *fool and knave* (σ. 666)
(και ξεχνούσαμε την πικρή μοίρα
που περιμένει τον ανόητο και τον απάτεώνα)
- ΚΥ1 και ποια παραμονεύει λησμονούσαμε
Τύχη σκληρή τον κάθε χριστιανό (σ. 23)
- ΚΥ2 και την πικρή μας μοίρα λησμονούσαμε
Και των *μωρών και άθλιων* εμάς το κρίμα (σ. 31)

Επιστρέφοντας στην εικόνα του μελλοθάνατου κατάδικου, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η εξέταση των δύο αναπαραστάσεων σχετικά με το πώς αντιλαμβάνεται ο ίδιος ο Wilde τον επικείμενο θάνατο του συγκρατούμενου του. Στο ΚΑ, όπως παρατηρείται στο παράδειγμα 10, ο συγγραφέας παρουσιάζει τον κόσμο ως δημιούργημα του Θεού, και ο θάνατος του φυλακισμένου παρουσιάζεται ως απουσία της εικόνας του στον κόσμο αυτό. Ο στίχος *God's sweet world* μεταφράζεται πιστά στο ΚΥ1 – στον κόσμο του θεού τον έμορφο, προσεγγίζοντας και πάλι θεοκεντρικά τον κόσμο, όπως κάνει και ο ίδιος ο Wilde στο πρωτότυπο. Στο ΚΥ2 παραλείπεται εντελώς η φράση αυτή, ουδετεροποιώντας το κείμενο από θρησκευτικής πλευράς – *ποτέ πια δε*

θα ξανάβλεπα. Αντίθετα, δίνεται έμφαση στο πρόσωπο του κρατούμενου, και πώς έχει αλλοιωθεί εξαιτίας του εγκλεισμού του στη φυλακή - τ' αυλακωμένο και θλιμμένο πρόσωπό του.

Παράδειγμα 10

- ΚΑ *And that never would I see his face
In God 's sweet world again* (σ. 663)
(και πως ποτέ δε θα 'βλεπα το πρόσωπό του
Στον όμορφο κόσμο του Θεού ξανά)
- ΚΥ1 και πως στον κόσμο του Θεού τον έμορφο
Την όψη του δε θα 'βλεπα ξανά (σ. 18)
- ΚΥ2 και πως ποτέ πια δε θα ξανάβλεπα
τ' αυλακωμένο και θλιμμένο πρόσωπό του (σ. 23)

5. Αποτελέσματα

Σαν γενική παρατήρηση από τα παραπάνω παραδείγματα, ο μεταφραστής στο ΚΥ2 φαίνεται να υιοθετεί μια πιο αρνητική και επικριτική στάση προς το θεσμό των φυλακών σε σχέση με τον μεταφραστή στο ΚΥ1. Το ΚΥ2 σε εννοιολογικό επίπεδο μοιάζει να είναι πιο κοντά στο ΚΑ, αν και το ΚΥ1 διατηρεί περισσότερο την ποιητικότητα του κειμένου. Αυτό φαίνεται μέσα από την επιλογή πιο έντονα αρνητικών λέξεων και επιθετικών προσδιορισμών στο ΚΥ2, τα οποία δημιουργούν μια πιο αρνητική εικόνα στον αναγνώστη για το σωφρονιστικό σύστημα, για τις συνθήκες των φυλακών, και παρουσιάζει πιο έντονα τα βάσανα και την τραγική ψυχολογική κατάσταση των κρατουμένων. Για περισσότερα παραδείγματα πάνω στις αναπαραστάσεις των φυλακών, δείτε το παράρτημα.

Όσον αφορά στη θρησκευτικότητα του κειμένου, το ΚΥ1 επιχειρεί μια πιο χριστιανοκεντρική προσέγγιση του έργου, η οποία ενώ σε κάποια σημεία είναι σε συνάρτηση με το γενικότερο πλαίσιο θρησκευτικότητας του πρωτότυπου, σε κάποια άλλα τείνει να το υπερτονίζει. Το ΚΥ2 τείνει να απαλείφει τη θρησκευτικότητα του ίδιου του πρωτότυπου, ουδετεροποιώντας θρησκευτικές αναφορές και θεοκεντρικές εικόνες. Στον παρακάτω πίνακα γίνεται μια κατηγοριοποίηση των προσεγγίσεων που παρατηρούνται στις δύο μεταφράσεις

που εξετάστηκαν προηγουμένως. Το "+" σημειώνει την εκδοχή η οποία ενέχει πιο έντονο το αντίστοιχο χαρακτηριστικό.

Πίνακας 1. Τεχνικές που επηρεάζουν την αναπαράσταση της πραγματικότητας των φυλακών.

	Εντονότερη απόδοση του πόνου	Χριστιανο-κεντρική προσέγγιση
KY1	-	+
KY2	+	-

6. Συμπέρασμα-αιτιολόγηση

Το κοινωνικο-πολιτισμικό πλαίσιο, η εποχή και το λογοτεχνικό της ρεύμα καθώς και η έξη (habitus) του μεταφραστή είναι παράμετροι που όπως φαίνεται επηρεάζουν τις επιλογές του μεταφραστή και το μεταφραστικό αποτέλεσμα. Στη μετάφραση του Καρθαίου, το κείμενο εμπίπτει στις νόρμες και στη γενική τάση που επικρατούσε στη λογοτεχνική και μεταφραστική παραγωγή της εποχής εκείνης. Σύμφωνα με καταγραφή που έχει γίνει για τις μεταφραστικές προτιμήσεις εκείνης της περιόδου, διαπιστώνουμε -ανάμεσα σε άλλα- ότι:

επιλέγονται επίσης ποιητές του συμβολισμού [...] πρόδρομοι ή εκπρόσωποι του αισθητισμού (Πόε, Ουάιλντ, Ντανούντσο)... (Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα).

Ο Oscar Wilde ήταν ιδιαίτερα δημοφιλής εκείνη την περίοδο. Το πρώτο έργο του που μεταφράστηκε στην ελληνική ήταν *Ο Πιστός Φίλος*, το 1908, και κατά τη δεκαετία του 1910 τα έργα του μεταφράζονταν κατά κόρον: έχουν καταγραφεί περίπου 30 μεταφράσεις των έργων του κατά τη δεκαετία αυτή (Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα).

Για να κατανοήσουμε την τάση αυτή, είναι απαραίτητο να εξετάσουμε το κίνημα του αισθητισμού. Ο αισθητισμός ήταν ένα «αγγλικό λογοτεχνικό και καλλιτεχνικό κίνημα που κορυφώθηκε τη δεκαετία του 1890, με τον Oscar Wilde ως τον κορυφαίο του αντιπρόσωπο» (Childs and Fowler 2006: 2, μετάφραση της συγγραφέως), και η ουσία του συμπυκνώνεται στη φράση «η Τέχνη για την Τέχνη». Κύριο χαρακτηριστικό του είναι η επιδίωξη και εκτίμηση της ομορφιάς γενικότερα, και η πεποίθηση πως «η απόλαυση της ομορ-

φιάς μπορεί από μόνη της να δώσει αξία και νόημα στη ζωή» (Johnson 1973: 10, μετάφραση της συγγραφέως). Ως εκ τούτου, ο αισθητιστής, στην τέχνη και τη λογοτεχνία, αποζητά κυρίως την ομορφιά: στον αισθητισμό, υπάρχει διαχωρισμός μεταξύ τέχνης και ζωής, κυρίως λόγω της πεποίθησης των αισθητιστών ότι «η τέχνη δεν ενέχει καμία αναφορά στη ζωή, άρα δεν έχει ηθικές υποδηλώσεις» (Johnson 1973:13, μετάφραση της συγγραφέως). Ο Oscar Wilde συγκεκριμένα, πίστευε πως η ομορφιά είναι εξεχουσας σημασίας για την καλλιτεχνική δημιουργία.

Το τέλος του αγγλικού αισθητισμού σηματοδοτείται με τη δίκη του Oscar Wilde το 1896. Στην Ελλάδα, ο αισθητισμός ανθίζει από το 1893 έως το 1912, όπου και κλείνει ο πρώτος κύκλος του αισθητισμού, και «έχοντας ήδη κατακτήσει την ωριμότητα, δε θα επαναληφθεί αυτοούσιο αλλά θα επιβιώσει μεταλλαγμένο στη γενιά των συμβολιστών ή 'μετασυμβολιστών' του '10 και του '20» (Αραμπατζίδου 2012: 27). Όπως δηλώνει η Αραμπατζίδου, η εμφάνιση του ελληνικού αισθητισμού δεν έχει της ρίζες της μόνο στην ευρωπαϊκή τάση της εποχής, αλλά

σημαντικές αιτίες πρέπει να αναζητήσουμε επίσης στις οικονομικές, κοινωνικές, πολιτικές και ιδεολογικές συνθήκες της εποχής πριν από τους Βαλκανικούς πολέμους, οι οποίες δημιούργησαν γενικό προβληματισμό πάνω στην ιεράρχηση των κοινωνικών αξιών (Αραμπατζίδου 2012: 41).

Τα σημαντικότερα θέματα που συναντώνται εντός του ελληνικού αισθητισμού, όπως ορίζονται και κατηγοριοποιούνται από την Αραμπατζίδου, είναι η νοσηρότητα -η διάβρωση και η παρακμή- η αποτύπωση των αισθήσεων και του αισθησιασμού, που χαρακτηρίζεται από ηδονισμό και ταλάντευση μεταξύ αμαρτίας και αρετής, η αντίθεση τέχνης και φύσης, και τέλος η φύση της ομορφιάς, σε ένα νέο πλαίσιο που υπερβαίνει τους καθιερωμένους κανόνες, ως ένας συνδυασμός των ετερογενών εννοιών του αισθησιασμού και της νοσηρότητας (Αραμπατζίδου 2012). Η κύρια ομοιότητα του ελληνικού με το διεθνή αισθητισμό είναι ότι «η νοσηρότητα ως έκφραση αλλοτρίωσης του ατόμου αποτελεί το προοίμιο της απανθρωποποίησης, η οποία θα χαρακτηρίσει τη μοντέρνα τέχνη» (Αραμπατζίδου 2012: 457).

Το ΚΥ1 δημιουργήθηκε σε μια εποχή όπου ο αισθητισμός είχε ήδη φτάσει στο απόγειό του το 1917, και συγκεκριμένα τα έργα του Oscar Wilde ήταν εξαιρετικά δημοφιλή τότε, πράγμα το οποίο οδήγησε σε μαζική μεταφραστική παραγωγή των έργων αυτών. Επιπλέον, η θεματική της *Μπαλάντας της Φουλακής του Ρέντινγκ* βρίσκεται σε αντιστοιχία με τη γενικότερη αίσθηση νοσηρότητας που χαρακτηρίζει το νεοελληνικό αισθητισμό. Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι ο μεταφραστής του ΚΥ1 δεν ήταν ιδεολογικά προσανατολισμένος κατά του σωφρονιστικού συστήματος, αλλά αντιθέτως ήταν επηρεασμένος από το γενικότερο πλαίσιο του ρεύματος του αισθητισμού που κυριάρχουσε στην εποχή του.

Όσον αφορά στη θρησκευτικότητα της πρώτης μετάφρασης, θα το ερμηνεύσω λαμβάνοντας πάλι υπόψη τις νόρμες της εποχής, σε αυτή την περίπτωση αντλώντας παραδείγματα από τη λογοτεχνική παραγωγή αυτής της περιόδου. Γνωρίζοντας ότι η λογοτεχνία επηρεάζεται από τις κοινωνικό-πολιτισμικές συνθήκες της εποχής, παρατηρούνται ορισμένοι άξονες αναφοράς της λογοτεχνίας της περιόδου εκείνης. Μέσα σε ένα πλαίσιο «αρνητικού ψυχισμού, περικλειστού ατομικού χώρου και απόστασης από το ιστορικοκοινωνικό παρόν» (*Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα*), οι ποιητές συχνά αντλούν τη θεματική τους από τη θρησκεία, σαν τρόπο ψυχολογικής στήριξης. Παραθέτοντας μερικούς τίτλους ποιημάτων της εποχής, είναι εύκολο να διακρίνουμε την τάση αυτή: «τα Τραγούδια του Θεού. Τραγούδι Α και Β», «Προσευχή» (Γαλάτεια Καζαντζάκη), «Τα Σεραφείμ» (Μανώλης Μαγκάκης), «Ο Θεός μου» (Γίμος Μαλάνος), «Χριστιανική Προσευχή» (Βασίλειος Ρώτας) και πάρα πολλά άλλα, καθώς και πάμπολλες θρησκευτικές αναφορές σε ποιήματα (*Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα*). Η τάση αυτή είναι απόλυτα λογικό να υπάρχει και στη μεταφραστική παραγωγή, η οποία υπάρχει σε άμεση συνάρτηση με τη λογοτεχνική παραγωγή.

Η δεύτερη μετάφραση τοποθετείται χρονικά περίπου ογδόντα χρόνια αργότερα, και ακολουθεί τον ιδεολογικό προσανατολισμό του εκδοτικού οίκου. Οι εκδόσεις *Ελεύθερος Τύπος* τείνουν να έχουν ως κύρια προτεραιότητα τη μετάφραση και έκδοση βιβλίων συγκεκριμένου ιδεολογικού προσανατολισμού. Ο Γιώργος Γαρμπής, ιδρυτής του εκδοτικού οίκου και μεταφραστής -κυρίως με το ψευδώνυμο

νυμο Νίκος Β. Αλεξίου-, εξηγεί σε συνέντευξή του τα κριτήρια επιλογής έκδοσης:

η κεντρική σκέψη από την αρχή των εκδόσεων ήταν να βγάλω βιβλία που να προωθούν την ελευθερία, οπότε ήταν άσχετο αν θα ήταν λογοτεχνικό η πολιτικό, [...] ήθελα να προσπαθήσω να επηρεάσω ανθρώπους προς την κατεύθυνση της ελευθερίας, να έχουν μια ευρύτερη μόρφωση και να είναι ανήσυχου» (στο διαδίκτυο, *youtube*).

Ο ιδεολογικός προσανατολισμός του εκδοτικού οίκου επεξηγεί γιατί η μετάφραση υπερτονίζει τις αξίες αυτές και αιτιολογεί τις επιλογές του μεταφραστή. Το περικείμενο της δυστυχίας στην οποία βρίσκονται οι φυλακισμένοι, σωματικά και ψυχικά και οι συνειρμοί καταπίεσης και εγκλεισμού είναι σκόπιμα δομημένα, ούτως ώστε να εξυπηρετήσουν το σκοπό της δημοσίευσης αυτής. Όσον αφορά στην απαλοιφή της θρησκευτικότητας του κειμένου και την ουδετεροποίηση του από πλευράς χριστιανοκεντρισμού, και πάλι θα το αιτιολογήσω με βάση τον ιδεολογικό προσανατολισμό του εκδοτικού οίκου. Παρακάτω παρατίθενται μερικοί χαρακτηριστικοί τίτλοι βιβλίων των εκδόσεων αυτών, οι οποίοι είναι ενδεικτικοί ως προς την τάση απόρριψης της θρησκείας, σε συνάρτηση με το ιδεολογικό πλαίσιο του εκδοτικού οίκου: *Θρησκεία, Αυτονομία, Δημοκρατία* του Τάκη Φωτόπουλου, *Η Πραγμάτωση και η Κατάργηση της Θρησκείας* του Ken Kubb, *Θεός και Κράτος, Φεντεραλισμός, Σοσιαλισμός, Αντιθεολογισμός* του Michael Bakunin (Ελεύθερος Τύπος, *biblionet*). Όπως συμπεραίνουμε, είναι λογικό ο μεταφραστής-εκδότης να έχει απαλείψει το θρησκευτικό στοιχείο από το έργο, ως κάτι που δε συνάδει με τη γενικότερη φιλοσοφία του και με τις ιδέες που προσβέβει.

Η μετάφραση είναι το τελικό προϊόν μιας διαδικασίας λήψης αποφάσεων από πλευράς του μεταφραστή. Η διαδικασία αυτή επηρεάζεται από πολλές παραμέτρους, δύο εκ των οποίων φαίνεται πως έχουν επηρεάσει δραστικά τις δύο μεταφράσεις: η ιδεολογία του μεταφραστή και οι νόρμες παραγωγής. Ο ιδεολογικός προσανατολισμός του μεταφραστή και του εκδοτικού οίκου επηρεάζει σημαντικά το τελικό προϊόν της μετάφρασης, αλλά και το λόγο που επιλέγει να μεταφράσει ένα συγκεκριμένο έργο. Σύμφωνα με τον Fawcett:

Ιδεολογία είναι ένα πρακτικά προσανατολισμένο σύνολο από πιστεύω, και αν υποθέσουμε ότι αυτά τα πιστεύω, ακόμα και όταν αυτοαποκαλούνται αισθητικά, θρησκευτικά ή ποιητικά, είναι πολιτικά με την έννοια ότι η εφαρμογή τους κατοχυρώνει σχέσεις κυριαρχίας, τότε καταλαβαίνουμε πως, κατά το πέρασ των αιώνων, άτομα και θεσμοί έχουν εφαρμόσει τα συγκεκριμένα πιστεύω τους στην παραγωγή συγκεκριμένων επιδράσεων στη μετάφραση. (Fawcett 2001: 107, μετάφραση της συγγραφέως).

Από την άλλη πλευρά, οι επιλογές του μεταφραστή στο ΚΥ1 αιτιολογούνται λαμβάνοντας υπόψιν τη θεωρία περί νόρμας. Οι νόρμες σύμφωνα με τον Toury είναι «οι κανονικότητες της μεταφραστικής συμπεριφοράς στα πλαίσια μιας συγκεκριμένης κοινωνικοπολιτικής κατάστασης» (Baker 2001: 163). Σύμφωνα με αυτό τον ορισμό, ο μεταφραστής επηρεάζεται από τα εκάστοτε πιστεύω της εποχής του, και τα αποτυπώνει στη μετάφρασή του. Επιπλέον,

ο Toury διατείνεται ότι το να είσαι μεταφραστής συμπεριλαμβάνει το να παίζεις ένα κοινωνικό ρόλο. Ο μεταφραστής εκπληρώνει μια λειτουργία καθορισμένη από την κοινωνία και πρέπει να το κάνει με τέτοιο τρόπο ούτως ώστε να θεωρείται ταιριαστή σε αυτή την κοινωνία (Baker 2001: 165, μετάφραση της συγγραφέως).

Συμπερασματικά, θα λέγαμε ότι οι κοινωνικο-πολιτικές μεταβλητές είναι εξέχουσας σημασίας για τη διαμόρφωση ταυτοτήτων σύμφωνα με την εκάστοτε χρονική περίοδο, και οι μεταφραστές δύνανται να αναπαριστούν τα διάφορα κοινωνικά θέματα με διαφορετικούς τρόπους, σύμφωνα με τις ιδεολογικές τους κατευθύνσεις.

Βιβλιογραφία

- Αραμπατζίδου, Λένα. 2012. *Αισθητισμός, η νεοελληνική εκδοχή του κινήματος*. Θεσσαλονίκη: Μέθεξις.
- Baker, Mona. 2001. "Norms". Στο Baker, Mona (επιμ) *Encyclopedia of translation studies*. 163- 165. London: Routledge.
- Childs, Peter and Fowler, Roger (επιμ). 2006. "Aestheticism". Στο *The Routledge Dictionary of Literary Terms*. 2. Abingdon: Routledge.

- Eagleton, Terry. 1991. "Introduction". Στο *Oscar Wilde, Plays, Prose, Writings and Poems*. Xi- xxix. London: Random House
- Fawcett, Peter. 2001. "Ideology and Translation". Στο Baker, Mona (επιμ.). *Encyclopedia of translation studies*. 106-110. London: Routledge.
- Goodman, Jonathan (επιμ.). 1988. *The Oscar Wilde File*. London, Alison & Busby: W.H. Allen.
- Holland, Merlin (επιμ.). 2005. *Oscar Wilde, μια ζωή επιστολές*. Αθήνα: Ηλέκτρα (μετάφραση: Γιώργος Μπλάνας).
- Johnson, R.V. 1973. *Aestheticism*. London: Methuen & Co.
- Kohl, Norbert. 1989. *Oscar Wilde: The Works of a Conformist Rebel*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Πούλκου, Σάσα. 2009. *Oscar Wilde, Είμαι ο έρωτας που δεν τολμά να πει τ' όνομά του*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Wilde, Oscar. 1986. *De Profundis (Εκ βαθέων)*. Αθήνα, Σ. Ι. Ζαχαρόπουλος (μετάφραση: Λουκάς Θεοδωρακόπουλος).

Κείμενα

- Wilde, Oscar. 1991. "The Ballad of Reading Gaol" [1897]. Στο *Oscar Wilde, Plays, Prose, Writings and Poems*. 659- 678. London: Random House.
- Ουάλντ, Όσκαρ. 1997 *Η Μπαλάδα της Φυλακής του Ρέντινγκ*. Αθήνα: Εριφύλη (1^η έκδοση: 1917, μετάφραση: Κώστα Καρθαίου).
- Ουάλντ, Όσκαρ. 1995 *Η Μπαλάντα της Φυλακής του Ρέντινγκ*, Αθήνα: Ελεύθερος Τύπος (μετάφραση: Νίκος Β. Αλεξίου).

Ηλεκτρονικές Πηγές

- Οι Νέοι. Εκλογή από το έργο των νέων Ελλήνων ποιητών 1910-1920, επιμέλεια Τέλου Άγρα. *Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα*. www.greek-language.gr [πρόσβαση 19 Ιουνίου 2014].
- Λογοτεχνικές Μεταφράσεις προς τη Νέα Ελληνική. Η πενήτηκονταετία 1880-1930. *Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα*. www.greek-language.gr [πρόσβαση 19 Ιουνίου 2014].
- Ελεύθερος Τύπος. Εθνικό Κέντρο Βιβλίου. www.biblionet.gr [πρόσβαση 19 Ιουνίου 2014].

Εκδ. Ελεύθερος Τύπος [Μια Συζήτηση με τον Γ. Γαρμπή]. You Tube.
www.youtube.com [πρόσβαση 19 Ιουνίου 2014].

Παράρτημα. Αναπαραστάσεις των φυλακών - Πρόσθετα παραδείγματα

ΚΑ	ΚΥ1	ΚΥ2
Fellow (άνθρωπος)	Νιός	Δύστυχος
Man (άνθρωπος)	Εκείνος	Δύστυχος
Gloom (σκοτεινιά)	Βραχνάς	Χάροντας
Doom (καταδίκη)	Σκοτεινά	Καταδίκη
Blur (θαμπώνουν)	Θαμπώνουνε	Πνίγουν
Sickening thirst (αρρωστημένη δίψα)	Ξεροδίψα	Φρικτή δίψα
Murderer's Hole (Φονιάδων τρύπα)	Φονιάδων Τρύπα	Άθλιο κελί
Grim Justice (Σκληρή Δικαιοσύνη)	Νόμος	Δικαιοσύνη σκληρή

Για τη συγγραφέα

Η Φιορούλα Στεφανάκου είναι πτυχιούχος του Τμήματος Αγγλικής Γλώσσας και Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών και κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών Μετάφρασης- Μεταφρασεολογίας του Διατμηματικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Η συμβολή της στον η-τόμο *Δια-γλωσσικές Θεωρήσεις/Interlingual Perspectives* είναι μια επιμελημένη εκδοχή της έρευνας που διεξήγαγε στο μεταπτυχιακό μάθημα «Η Μεθοδολογία της Έρευνας στις Μεταφραστικές Σπουδές», με διδάσκουσα την επιμελήτρια του τόμου.